

Ki is az a „Teofilat”?

A magyar–délszláv folklórjelenségeket irigylésre méltó filológiai módszerességgel kutató Jung Károly közelmúltban megjelent Ikerkönyveinek második kötetének élén ragyogó nagytanulmányban (*Egy szerb Madách-fordító elfelejtett magyar–délszláv kapcsolattörténeti kutatásai*) helyezi vissza jogaiba az újvidéki születésű szerb csúcstelmiségit, Svetislav Stefanovićot (1877–1944), akit a magyar olvasók legföljebb mint Madách Imre Tragédiájának fordítóját ismerték Szeli István 1969-ben publikált monográfiája (*A Tragédia délszláv képe*) óta. Ennek egyik – ha nem a legfőbb – oka az volt, hogy a kiváló fordító (aki többek között a teljes Shakespeare-t átültette szerbre), irodalmár és orvos élete és műve lényegében évtizedekig tabutémának számított, Stefanovićot ugyanis Belgrád bevételekor kivégezték Tito partizánjai, ami, ha tudjuk, hogy orvosként 1943-ban tagja volt a katyni tömegsírokat feltáró nemzetközi bizottságnak, történelmi perspektívából nézve aligha meglepő.

Jungot, miközben a rá jellemző tárgyilagossággal – mely jól megfér a finom iróniával is, ha épp arra van szükség egy-egy tudománytörténeti ficam helyrehozása érdekében – bemutatja a szerb tudós élet- és munkarajzát, elsősorban mégiscsak a magyar–délszláv komparatiztikai vonatkozások foglalkoztatják. Ortutay Gyula és Stefanović kapcsolataira már az Ikerkönyvek első kötetében felhívta a figyelmet, itt viszont kitér azokra a témákra is, amelyeket ott nem részletezhetett. Ezek közé tartozik az 1937-ben napvilágot látott tanulmány is, amelyben Stefanović a Szabács viadala kapcsán a magyar és a szerb népi epikus költészet analógiáiról értekezik. Álláspontját, érveit, hivatkozásait ismertetve Jung megjegyzi: „Mielőtt rátérne a magyar igricekkel kapcsolatos fejtegetéseire, említ egy görög (bizánci?) író »Teofilat« néven, aki állítólag Földrajz című művében leírja az ugorok pogány szokásait, s állítólag megemlíti, hogy azok dalokkal dicső-

ítik az országot. (Sem a szerzőt, sem a művét nem sikerült azonosítanom, azt sem, hogy melyik országot dicsőítették.) Stefanović, dolgozata végén, Császár Elemér olasz nyelvű magyar irodalomtörténetére hivatkozik, továbbá Siklós Albert ugyancsak olasz nyelvű magyar zenetörténetére” (19. oldal).

Hogy pontosan mit írt Császár Elemér és Siklós Albert, azt csak az eredeti munkák ismeretében lehetne megállapítani. Nem tudom, hogy a rejtélyes történetíró neve egyikük vagy mindkettőjük munkájából került-e át „Teofilat” formában Stefanovichhoz, vagy az ő tollhibájáról, esetleg banális sajtóhibáról van-e szó. Mert hogy ez a névforma hiba eredménye, az számomra kétségtelen, nem véletlen, hogy Jung Károly sem tudta megfejtetni. Állításomat arra alapozom, hogy a Jung által ismertett szövegrész a lényegyet tekintve megegyezik Kandra Kabos 1897-ben kiadott *Magyar mitológiája* egyik fejezetének (*A magyar ősvallás többistenhívése*) néhány gondolatával. Kandra hozott anyagból dolgozott, s pontosan idézte Szalay Lászlót a pogány magyarok ősvallásáról, csupán a mondat második szavát hozzáadva az eredeti szöveghez: „Rendkívül módon tisztelik a tüzet, írja a turk népekről általában **Teofilaktosz Szimokatta** valamint levegő és víz is tiszteletük tárgyai, s a **földnek himnuszokat zengedeznek.**” (A kiemelések tőlem – Cs. B.) [Kandra Kabos: *Magyar Mitológia*. Magyar Ház Kft., 2006. 81. és Szalay László: *Magyarország’ története*. Első kötet. Lipcse, Geibel Károly’ tulajdona’, 1852. 52.]

A Szalay által még Theophylactus Simocattának, később Teofilaktosz Szimokattának, újabb időkben Theofilaktosz Szimokkátésznek nevezett bizánci polihisztor a VI. században élt, kiváló ismerője volt a keleti lovas-nomád népeknek: az **uorok** és a **chunnik** szállásterüleként a Kaszpi-tengertől délkeletre található vidékeket nevezte meg. Szemmel látható, hogy a Stefanovićnál található névváltozatból nemcsak a görög **-osz** vagy a latin **-us** képző maradt el, ami a szerb nyelvben megszokott, hanem „eltűnt” egy **k** betű is. Ugyanakkor valószínűsíthetjük azt is, hogy a „pogány ugorok”, akik szemmel láthatóan Szalay (és Kandra) turkjaival azonosak – nem valamely országot, hanem a földet mint olyat (szerbül mindkettő lehet **zemlja**) „dicsőítették dalaikkal” – természetesen ez utóbbi dilemmára a végső választ csak az eredeti görög forrás ismeretében adhatnánk meg. Szalay lábjegyzetben hivatkozott görög forrása mellesleg Τουρκοι-t, azaz turkokat, a mai szóhasználat szerint türköket említ.

Hogy Stefanovićnál miként lettek belőlük ugorok, az sem egy utolsó filológiai kérdés.